

«فرهیختگان» در گفت و گویی با استاد تمام دانشگاه بقیه‌الله (عج) و سردبیر نشریات نظامی- دفاعی، نقش علوم انسانی و روانشناسی نظامی را در توسعه علم بررسی می کند

به‌کارگیری به‌روزترین یافته‌های علوم انسانی ابتدادر حوزه‌های نظامی است

کاربرد داشته یا اینکه کلا علم روانشناسی استفاده‌شده در جامعه با آنچه در حوزه‌های نظامی به کار گرفته می‌شود، متفاوت است؟

در برخی زمینه‌ها کاملاً متفاوت است. در نیروهای نظامی بحث این علم بسیار جدی‌تر است. همان مثالی را که درباره خودکشی مطرح کردم، در نظر بگیرید، این اتفاق اگر در جامعه رخ دهد، برای اعضای خانواده سخت است، اما دیگر به همسایگان سرایت نمی‌کند و حتی ممکن است در جامعه افراد زیادی افکار خودکشی داشته باشند، اما تا پایان عمر دست به این کار نزنند، درحالی که اگر سربازی در یادگان دست به خودکشی بزند، نه تنها دوستانش بلکه کل یادگان تحت‌تاثیر قرار می‌گیرد، چراکه سربازان شرایط روحی خاصی دارند و دائم با اسلحه و... سروکار داشته و فشار کار سنگینی نیز دارند، از طرف دیگر زمانی که نگرهانی می‌دهند، ممکن است دچار مشکلاتی شوند که در این شرایط احتمال خودکشی در آنها بسیار بیشتر از افراد عادی جامعه است. البته بخش پژوهش در حوزه نظامی بسیار گسترده است، به‌طور مثال در حوزه صنایع غذایی آنچه نیروهای نظامی نیاز دارند با مردم عادی کاملاً متفاوت است. در اصل غذایی که برای یک نیروی نظامی استفاده می‌شود باید علاوه‌بر انرژی زیاد، حجم بسیار کمی هم داشته باشد، درحالی که در جامعه چنین محدودیت‌هایی وجود ندارد و ما در حوزه نظامی مسائل امنیتی را نیز داریم که نیروها باید بسیاری از مسائل را رعایت کنند که اصلاً چنین محدودیت‌هایی برای افراد عادی وجود ندارد و طبیعی است رسیدن به فناوری و تکنیک‌های جدید برای این حوزه‌ها نیاز به علم روانشناسی دارد؛ چراکه بیشتر این حوزه‌ها ابعاد شخصیتی و روحی افراد را شامل می‌شود. اگر در محیط‌های نظامی، فردی دچار روان‌پریشی شود، همه نزدیکان آن با مشکل روبه‌رو می‌شوند، به همین دلیل کارهای روانشناختی در نیروهای نظامی کاربردی‌تر و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و این‌طور نیست که بتوانیم محیط‌های نظامی را با شرایط عادی در جامعه مقایسه کرده و یکسان در نظر بگیریم.

توانسته‌ایم به همان میزان که در رشته‌های فنی و مهندسی مربوط به حوزه‌های نظامی پیشرفت کنیم، در حوزه علوم انسانی نیز به پیشرفت برسیم؟
معتقدم در بعد روانشناسی پیشرفت ما کمتر از صنایع نظامی نبوده است، اما مشکل اینجااست که در حوزه نظامی به‌خصوص در بعد تجهیزات یک موشک ساخته می‌شود که در نمایشگاه‌ها در معرض دید عموم قرار می‌گیرد و به همین دلیل آنها در جریان پیشرفت‌های نظامیان قرار می‌گیرند؛ اما در حوزه روانشناسی پیشرفت‌ها دیده نمی‌شود. درحالی که فردی که این موشک را ساخته، توسط همین حوزه روانشناسی گزینش شده و آموزش‌های لازم به او داده شده است و حالا می‌تواند موشک بسازد. در اصل خلایق این فرد توسط روانشناسان کشف و تشخیص داده شده که به‌کارگیری این فرد در کدام حوزه بیشترین کارایی را دارد. ما معتقدیم حتی در زمان جنگ، دکمه موشک توسط یک انسان زده می‌شود و قطعاً باید روی این فرد کار شود و حتی کسی که قرارداد صلح را امضا می‌کند نیز یک انسان است و باید روی ابعاد شخصیتی آن کار شود. نگاه کنید طرfin در جنگ زمانی شکست می‌خورند که این مقوله را پذیرفته باشند و به همین دلیل امروز شاهد پیشرفت در تکنیک‌های عملیات جنگ روانی هستیم؛ چراکه تبلیغات در جنگ بسیار اثرگذار است و قطعاً این امر مربوط به همان روانشناسی است. از آنجا که در همه ابعاد جنگ ردپای نیروی انسانی وجود دارد، نمی‌توانیم بگوییم دیگر امروز که به تجهیزات فوق‌پیشرفته دست یافته‌ایم، دیگر نیازی به استفاده از افراد در پست‌های نظامی نیست، بنابراین به علوم انسانی نیز احتیاجی نخواهد بود.

به اعتقاد شما به‌رغم پیشرفت در تجهیزات نظامی نمی‌توان علم روانشناسی را تعطیل کرد؟
هیچ‌گاه نمی‌توان این کار را کرد؛ چراکه عامل انسانی در جنگ تاثیرگذار است و باید در حوزه گزینش، آموزش و ارزیابی درست برای به‌کارگیری افراد برنامه‌ریزی داشته باشیم و به همین دلیل در حوزه روانشناسی نیازمند به‌روز بودن علوم و به تبع آن انجام تحقیقات در حوزه علوم انسانی هستیم.

برجسته‌سازی کنیم. بر این اساس در هفت گزارش قبلی، بیشتر نقش علوم پایه و مهندسی در توسعه علم موردتوجه قرار گرفت؛ داده‌هایی درباره‌جت آموزشی «یاسین» (شماره ۲۸۹۳) و معرفی یک محصول دانش‌بنیان در شبیه‌سازی جت‌های آموزشی (شماره ۲۹۱۳)، ازجمله این‌س گزارش‌ها در تایید این‌س جالش بوده است. همچنین تجربه کشورهای برتر نظامی در این حوزه مورد توجه قرار گرفته است. یکی از مواردی که می‌تواند جای سؤال قرار گیرد، نقش دانش علوم انسانی حوزه نظامی در توسعه علم است. آیا این گزاره قابل‌تحلیل و ارزیابی است؟ آیا علوم

محمدرضا حیات
دبیر گروه دانشگاه

در هفت شماره قبلی پرونده «نقش مـولفه‌های دفاعی- نظامی در توسعه علم و فناوری» (۲۸۷۷، ۲۸۹۰، ۲۸۹۳، ۲۹۰۲، ۲۹۱۳، ۲۹۲۰، ۲۹۳۹) سعی کردیم تاثیر صنایع نظامی را بر پیشبرد داش

نیز مشخص شود و این قبیل کارها جزء مسائل پیچیده‌ای است که همه توسط حوزه علوم انسانی انجام می‌شود.

به رشته روانشناسی نظامی اشاره کردید، کمی درباره این رشته و ضرورت ایجاد آن صحبت کنید.
ما باید افرادی را تربیت کنیم که محیط‌های نظامی را درک کرده و روانشناس نیز باشند. نگاه کنید در ارتش‌های دنیا بحث خودکشی را داریم؛ باید به چنین مسائلی نگاه ویژه شود، هرچند در جامعه هم خودکشی وجود دارد، اما اگر در محیط‌های نظامی یک نفر خودکشی کند، کل فضا را تحت‌تاثیر قرار می‌دهد. تصور کنید در یک یادگان یک سرباز دست به خودکشی بزند، قطعاً کل سربازان تحت‌تاثیر قرار می‌گیرند، از مواردی که در محیط‌های نظامی به صورت ویژه روی آن کار می‌شود اوقات فراغت است؛ باید برای ساعت‌های بیکاری سربازان برنامه‌ریزی‌های ویژه‌ای صورت بگیرد که فکر و خیال سراغ این افراد نرود. در این محیط‌ها حتی روی توان تاب‌آوری و فشار روحی و جسمی پرسنل نیز تحقیقات زیادی صورت می‌گیرد. در اصل باید در حوزه نظامی درصد آسیب‌های روانی به مراتب کمتر از جامعه باشد. تصور کنید کشتی‌های نظامی سه ماه روی آب هستند و نظامیان تا سه ماه نمی‌توانند ارتباطی با خانواده‌هایشان داشته باشند، به همین دلیل باید به لحاظ روانشناسی برای آنها اقداماتی صورت بگیرد که این افراد در طول این بازه زمانی دچار مشکل روحی نشوند، از این‌رو در همان ابتدا افراد خاصی برای پرسنل کشتی‌های نظامی گزینش می‌شوند که دارای ملاک‌های مشخصی باشند. به‌طور مثال افرادی که به سرعت به لحاظ روانی دچار فروپاشی می‌شوند یا به خانواده‌هایشان بسیار وابسته هستند، به هیچ عنوان به درد این کار نمی‌خورند و به همین ترتیب برای حوزه‌های دیگر نظامی مانند هوایی، زمینی، پرسنل تجهیزات نظامی زمینی و... افرادی انتخاب می‌شوند که ویژگی‌های لازم برای حضور در این پست‌ها را داشته باشند.

امروزه علم روانشناسی‌ای که در جامعه کاربرد دارد، همان علمی است که چند دهه گذشته در صنایع نظامی

معتقدم در بعد روانشناسی پیشرفت ما کمتر از صنایع نظامی نبوده است، اما مشکل اینجااست که در حوزه نظامی به‌خصوص در بعد تجهیزات یک موشک ساخته می‌شود که در نمایشگاه‌ها در معرض دید عموم قرار می‌گیرد و به همین دلیل آنها در جریان پیشرفت‌های نظامیان قرار می‌گیرند؛ اما در حوزه روانشناسی پیشرفت‌ها دیده نمی‌شود

معتقدم در بعد روانشناسی پیشرفت ما کمتر از صنایع نظامی نبوده است، اما مشکل اینجااست که در حوزه نظامی به‌خصوص در بعد تجهیزات یک موشک ساخته می‌شود که در نمایشگاه‌ها در معرض دید عموم قرار می‌گیرد و به همین دلیل آنها در جریان پیشرفت‌های نظامیان قرار می‌گیرند؛ اما در حوزه روانشناسی پیشرفت‌ها دیده نمی‌شود

می‌کنند. حتی در حوزه گزینش نیز از بهترین روش‌های گزینش با استفاده از ابزار روانشناختی بهره می‌گیرند؛ چراکه در هیچ ارگانی اهمیت گزینش نیروها، به اندازه نیروهای نظامی نیست و باید افرادی را برای این ارگان انتخاب کنیم که در محیط‌های نظامی بیشترین کارایی را داشته باشند. البته بعد از گزینش نیز باید بهترین سیستم را برای به‌کارگیری و جایگزینی و تعیین محیط خدمت توسط این افراد داشته باشیم. به‌طور مثال هر کسی نمی‌تواند خلبان باشد و تنها افرادی می‌توانند در این پست مشغول شوند که سرعت عمل بالایی داشته باشند، درواقع در این حوزه ثانیه‌ها بسیار اهمیت دارد، همچنین باید آستانه تحریک و تاب‌آوری افراد

بله. در حوزه روانشناسی که رشته تخصصی‌ام به شمار می‌رود، دستاوردهای گسترده‌ای در حوزه روانشناسی نظامی و روانپزشکی نظامی و تبلیغات جنگ داشته‌ایم؛ اما قطعاً این دستاوردها برای جامعه چندان مفید نیست که بخواهیم در سطح گسترده آنها را ارائه کنیم. ما تعداد زیادی مجلات و نشریات علمی و پژوهشی در حوزه طب نظامی، روانشناسی نظامی و... داریم و رشته‌های نظامی این حوزه را نیز راه‌اندازی کرده‌ایم. به‌طور مثال ما روانشناسی نظامی را در مقطع کارشناسی‌ارشد و دکتری داریم که حتی بسیاری از تحقیقات ناب دنیا در این حوزه در ایران صورت می‌گیرد؛ چراکه در دوران جنگ مجروحان، اسیران و... علاوه‌بر آسیب جسمانی، دچار آسیب‌های روحی و روانی می‌شوند و باید برای کاهش این آسیب‌ها به روش‌های جدیدی برسیم. امروزه بسیاری از کشورهای همسایه مانند عراق و افغانستان از تجارب کشور ما در حوزه درمان مجروحان خود استفاده می‌کنند. درست است که درخصوص جنبه‌های مختلف مربوط به جنگ تحقیقات زیادی انجام شده، اما این مساله در سطح جامعه چندان دیده نمی‌شود. در دنیا نیز همین‌طور است که پژوهش‌ها و دستاوردهای نظامی در سطح جامعه کاربردی ندارند و به همین دلیل مطرح نمی‌شوند، اما در جایگاه خود دارای اهمیت ویژه‌ای هستند و به همین دلیل باید کارهای پژوهشی همیشه تداوم داشته باشند. خوشبختانه امروزه ما تعداد زیادی پژوهشکده و پژوهشگاه داریم که مستقیماً در حوزه مسائل نظامی و آثار جنگ فعالند و دایره فعالیت آنها رشته‌های مختلف پزشکی و روانشناسی را هم شامل می‌شود، ازجمله آن می‌توان به پژوهشکده علوم رفتاری اشاره کرد که در حوزه مسائل روانشناختی نظامی فعال است.

به نظر شما کدام بخش از علوم انسانی برای ارگان‌های نظامی دارای اهمیت ویژه‌ای است؟
قطعاً کل این حوزه دارای اهمیت است، اما باید به این مساله توجه شود که در حوزه نظامی مقوله یادگیری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در اصل نظامی‌ها باید بتوانند در کوتاه‌ترین زمان، بیشترین یادگیری را داشته باشند، به همین دلیل از بهترین و به‌روزترین شیوه‌های یادگیری استفاده

جدیدترین تکنولوژی‌ها همیشه در اختیار نظامی‌ها بوده و هست؛ تکنولوژی‌هایی که امروز در جامعه وجود دارد، در اصل چنددهه پیش در اختیار نیروهای نظامی دنیا بوده و این روندی است که گویی قرار نیست تغییری در آن رخ دهد و همیشه نیروهای نظامی تکنولوژی و ابزاری را در اختیار دارند که به اصطلاح نسل‌های آینده می‌توانند از آن بهره‌مند شوند. طبیعی است برای رسیدن به پیشرفته‌ترین تجهیزات و تکنیک‌های علمی و همچنین استفاده از دستاوردهایی که در دهه‌های آینده در اختیار مردم عادی قرار خواهد گرفت، نیروهای نظامی مجبورند مبالغ گزافی را در زمان حال هزینه کنند تا بتوانند همیشه چند قدم از بخش‌های دیگر جامعه جلوتر باشند؛ مساله‌ای که مختص به یک کشور هم نیست و این روال عادی تمام نظامی‌ها در دنیا محسوب می‌شود. با این حال شاید تصور عموم این باشد نیروهای نظامی صرفاً برای به‌روز کردن تجهیزات و ادوات نظامی هزینه می‌کنند. درحالی که علوم انسانی نیز یکی از حوزه‌های مهم و کاربردی در بخش نظامی محسوب می‌شود. سیدمحمود میرزمانی، روانشناس بالینی و سردبیر مجله آینده‌پژوهی دفاعی در نیروی زمینی، چندین کتاب در حوزه روانشناسی نظامی نوشته است، لذا سراغ او رفیقیم تا برآیمان از وضعیت روانشناسی و پیشرفت این حوزه در بخش نظامی بگویید، در ادامه مشروح این گفت‌وگو آمده است.

در دنیا صنایع نظامی اصلی‌ترین نقش را در پیشرفت علوم دارند، کمی در این باره صحبت کنید.

این مساله درستی است. در دنیا حتی در رشته روانشناسی نیز همین رویکرد وجود دارد و بودجه خوبی در اختیار ارگان‌های نظامی به دلیل نقش پررنگی که در حفظ مرزها و استقلال کشور دارند، قرار می‌گیرد. در اصل شاهد هستیم علاوه‌بر تحقیقات گسترده‌ای که در حوزه‌های برق الکترونیک، صنایع غذایی، بهداشت و... در صنایع نظامی صورت می‌گیرد، در حوزه سلامت جسمی و روانی افراد هم بودجه‌های زیادی صرف امور پژوهشی این بخش می‌شود و نوع تحقیقاتی که در بخش ارگان‌های نظامی انجام می‌شود، عمدتاً کیفیت زیادی دارند، چراکه در یک محیط جدی انجام می‌شود و این‌طور نیست که پژوهش‌ها تنها برای ارائه کارنامه باشد. از سوی دیگر اگر در صنایع دریایی یا هوایی کار پژوهشی انجام می‌دهند به این دلیل است که ماحصل این تحقیقات مستقیماً مورد استفاده قرار می‌گیرند تا جایی که نتایج بسیاری از آنها شاید با چند دهه فاصله به جامعه برسد و مردم عادی بتوانند از آن استفاده کنند.

صنایع نظامی ایران نیز همین روند را دنبال می‌کنند؟
در ایران شاید در برخی حوزه‌ها آن‌طور که در دنیا تحقیقات صورت می‌گیرد، شاهد فعالیت‌های پژوهشی نیستیم. به‌طور مثال در حوزه صنایع غذایی هنوز تمرکز جدی برای کارهای تحقیقاتی صورت نگرفته، اما در حوزه هوافضا و تجهیزات نظامی مانند توسعه و به‌روزرسانی سلاح‌ها اقدامات خوبی را شاهد هستیم. حتی در حوزه مخابرات نیز کارهای خوبی صورت گرفته است و آن هم به دلیل این بوده که می‌خواستیم در این حوزه‌ها از وابستگی خارج شویم و در برخی بخش‌ها کیفیت و فراوانی کارهای تحقیقاتی بسیار است. بودجه‌های خوبی برای این قبیل تحقیقات صرف می‌شود که البته ماحصل آن نیز مستقیماً به تولید محصول و مصرف آن می‌انجامد. باید به این مساله توجه شود که معمولاً بودجه ارگان‌های نظامی در دنیا در اولویت اول قرار دارد و در ایران نیز شاید در برخی بخش‌های نظامی نتوانسته‌ایم در رابطه با فعالیت‌های پژوهشی رشد داشته باشیم، اما باید گفت در طول چهار دهه گذشته اتفاقات خوبی در این حوزه رخ داده است.

ارگان‌های نظامی در خصوص پیشرفت علوم و انجام امور پژوهشی در گروه علوم انسانی مانند دیگر بخش‌ها عمل کرده‌اند؟

تنها ۱۴ درصد بودجه سال آینده دانشگاه‌ها برای پژوهش

محمدتقی نظریور، معاون اداری، مالی و مدیریت منابع وزارت علوم پیرامون وضعیت بودجه دانشگاه‌ها در لایحه ۹۹ گفت: «این لایحه که درحال حاضر در کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی در دست بررسی است، فقط ۹/۸ درصد نسبت به سال ۹۸ رشد دارد.» وی افزود: «مشکل اصلی در سال آینده افزایش ۱۵ درصدی حقوق کارمندان و اعضای هیات‌علمی است.» او گفت: «مسال حدود ۸۰ درصد اعتبارات دانشگاه‌ها به حقوق و مزایای این دو گروه اختصاص یافته است و فقط ۲۰ درصد از این بودجه به فعالیت‌های پژوهشی و دیگر موارد در دانشگاه‌ها تعلق گرفته که برای دانشگاه‌ها خوب نیست.» وی ادامه داد: «به عبارت دیگر، حدود ۸۶ درصد اعتبارات در سال آینده به پرداخت حقوق و قراردادهای حجمی اختصاص داده می‌شود و فقط ۱۴ درصد بودجه برای سایر امور ازجمله کارهای پژوهشی خواهد بود.»

وزارت علوم به دنبال یکسان‌سازی دوره‌های شبانه، با پردیس

محمدرضا کلباسی، معاون آموزشی دانشگاه تربیت مدرس گفت: «در هفته‌های گذشته بحث‌هایی در وزارت علوم برای یکسان‌سازی دوره‌های شبانه دانشگاه‌ها با دوره‌های پردیس مطرح شده که ما جلساتی را در همین رابطه با وزارتخانه داشتیم.» معاون آموزشی دانشگاه تربیت مدرس در ادامه خاطرنشان کرد: «وزارت علوم شاید بی‌میل نباشد که همه دانشجویانی که از مسیر شهری‌پرداز وارد دانشگاه می‌شوند، تحت یک اسم و عنوان باشند؛ وزارت علوم می‌خواهد پذیرش دانشجو با رایگان و دولتی باشد یا شهری‌پرداز.» کلباسی بیان کرد: «مدل شهری‌پرداز در آموزش عالی درحال حاضر چندین حالت دارد؛ ازجمله نوبت دوم، مازاد، شبانه و پردیس که این وزارتخانه به دنبال این است همه آنها را تجمیع کند.»

ایجاد سامانه یکپارچه اطلاعات کلیه دانشجویان کشور

حمید اکبری، قائم‌مقام معاونت آموزشی وزارت بهداشت درباره تصمیم کمیته نظارت بر فرآیندها و رسیدگی به مطالبات اجتماعی حوزه آموزش علوم پزشکی گفت: «پیشنهاد شده است یک سامانه واحد برای دسترسی برخط به همه اطلاعات آموزشی پذیرفته‌شدگان جدید و دانشجویان شاغل به تحصیل در کلیه مقاطع و دانشگاه‌های کشور فراهم شود.» وی افزود: «در روند فعلی کلیه اسامی پذیرفته‌شدگان از طریق سازمان سنجش به دانشگاه‌ها اعلام می‌شود و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز اطلاعات را به صورت جداگانه از سازمان سنجش کشور دریافت می‌کند. درصورت ایجاد سامانه یکپارچه تعداد دانشجویان ثبت‌نام‌شده در کلیه دانشگاه‌ها اعم از دولتی و غیردولتی بافاصله قابل مشاهده و دسترسی برای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سازمان سنجش آموزش کشور خواهد بود.»

